

Ülevaade rahvusvahelisest õigusabist 2010. aastal

Astrid Laurendt-Hanioja

Tallinn 2011

Kriminaalpoliitika osakond
Justiitsministeerium

Väljaandja:
Justiitsministeerium
Tõnismägi 5a
15191 Tallinn
Telefon: 620 8100
Faks: 620 8109
e-post: info@just.ee

Kõik käesolevas materjalis esitatu on kaitstud autoriõigusega, mis kuulub justiitsministeeriumile. Väljaande tsiteerimine või refereerimine on lubatud üksnes juhul, kui viidatakse materjali autoritele. Ilma justiitsministeeriumi kirjaliku nõusolekuta ei ole väljaannet või selle osi lubatud mingil viisil publitseerida.

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
RAHVUSVAHELINE ÕIGUSABI	5
ÕIGUSABI KRIMINAALASJADES	6
<i>Vastastikune abi</i>	6
<i>Loovutamine</i>	7
<i>Väljaandmine.....</i>	7
<i>Kohtulikult karistatud isikute üleandmine</i>	8
ÕIGUSABI TSIVIILASJADES	9
<i>Vastastikune abi</i>	9
<i>Lasteröövid, külastus- ja hooldusõigus.....</i>	11

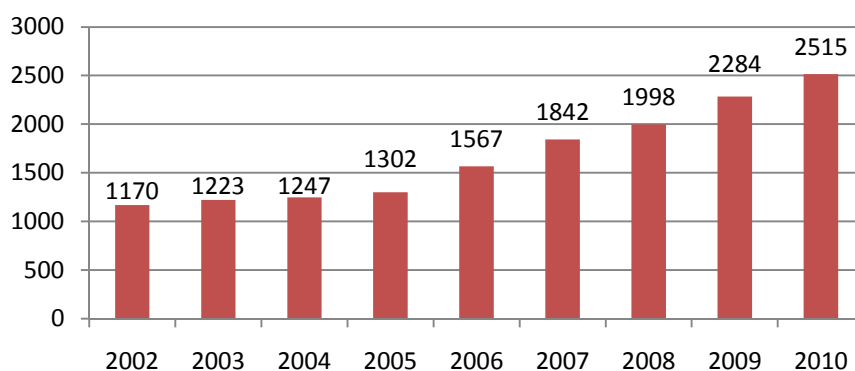
Lühikokkuvõte

1. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna rahvusvahelise justiitskoostöö talituse töövaldkond on rahvusvaheline õigusabi nii kriminaal- kui ka tsiviilasjades, mis tuleneb Eesti Vabariigi kohustusest täita rahvusvaheliste konventsioonide, lepingute ja kokkulepetega võetud ülesandeid.
2. Eestile on esitatud aasta-aastalt aina enam rahvusvahelise õigusabi taotlusi. 2010. aastal menetles ministeerium talitus 2515 esmast õigusabitaotlust. Võrreldes 2009. aastaga on taotluste üldarv suurenenud 10%, s.o 231 taotluse võrra.
3. Kriminaalasjades menetleti 2010. aastal võrreldes 2009. aastaga 9,7% ehk 123 õigusabitaotlust rohkem.
 - On suurenenud nii Eesti esitatud kui ka Eestile esitatud õigusabitaotluste arv kohtueelses menetluses. Sama on toimunud kriminaalmenetluse üleandmise taotluste, videokonverentsi teel tunnistajate ülekuulamise ja kohtudokumentide kättetoimetamise taotluste arvuga.
 - Loovutamismenetluste arv on kasvanud. See erineb teistest õigusabivaldkondadest selle poolest, et tegu on eelisjärjekorras väga kiiret menetlemist vajavate juhtumitega. Talitusel on hea ja operatiivne koostöö riigiprokuratuuri ning politsei- ja piirivalveameti (PPA) kriminaalpolitsei osakonna kriminaalteabe bürooga.
 - Märkimisväärselt on kasvanud kohtulikult karistatud isiku üleandmise taotluste arv. Osalt on põhjuseks see, et varem teistesse ELi riikidesse kriminaalmenetluseks loovutatud isikud on saadetud tagasi Eestisse karistust kandma. Kuna loovutamismenetluste arv üha kasvab, ei ole selles valdkonnas taotluste vähenemist oodata.
 - Rahaliste karistuste tunnustamiseks esitatud taotluste arv on vähenenud. Vähenemine on toimunud põhiliselt Soomest tulevate taotluste arvel seoses sellega, et Eestis pole praegu veel võimalik täita tagaselja tehtud otsuseid (asjakohaseid kriminaalmenetluse seadustiku muudatusi valmistatakse ette). Soomes on selliseid taotlusi ootel üle tuhande.
4. Tsiviilasjades käsitleti õigusabitaotlusi 2010. aastal võrreldes 2009. aastaga 10,5% ehk 108 taotlust rohkem.
 - Kohtuotsuste tunnustamiseks edastatud taotluste arv on suurenenud. Põhilise osa menetlustest moodustavad elatiseotsuse tunnustamise taotlused. 18.06.2011. a muutub kohaldatavaks ELi Nõukogu määrus nr 4/2009, mille rakendamine toob talitusele kaasa lisatööd.
 - Lapse tagasitoomiseks esitatud taotluste (lapseröövid) arv on aasta-aastalt suurenenud, nagu ka selle konventsiooni alusel lapse külastuskorra seadmise taotlused. Põhjuseks võib pidada õigusteadlikkuse edenemist selles valdkonnas.
 - Vähenenud on kohtudokumentide ja kohtukutsete kätteandmise taotluste arv, kuna kohtutele loodi võimalus edastada dokumente keskasutuse abita.

Rahvusvaheline õigusabi

Koostöö aluseks rahvusvahelise õigusabi alal on rahvusvahelised lepingud ja kokkulepped. Õigusabialase koostöö keskasutuseks Eestis on justiitsministeerium. Ent mõne riigiga suhtlemisel ja mõnes valdkonnas võib õigusabitaotlusi edastada ka riigiprokuratuur või PPA kriminaalpolitsei osakonna kaudu. Käesolev ülevaade käsitleb ainult justiitsministeeriumi menetletud õigusabitaotlusi.

Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna rahvusvahelise justiitskoostöö talitus tegeleb õigusabiga nii tsiviil- kui ka kriminaalasjades. Talituse menetletud õigusabitaotluste arv on aasta-aastalt kasvanud. Võrreldes 2009. aastaga kasvas menetletud taotluste üldarv 2010. aastal 10%, s.o 231 taotluse võrra.

Joonis 1. Rahvusvahelise õigusabi taotluste arv aastail 2002–2010

2010. aastal menetles talitus 2515 esmast õigusabitaotlust. Õigusabitaotlus läbib talituse vähemalt kaks korda. Taotluse saabudes kontrollitakse selle nõuetekohasust ning korrektne taotlus edastatakse täitmise korraldamiseks riigiprokuratuuri, kohtutele jne. Mittekorrektne taotlus selgitustega puuduste kohta saadetakse tagasi taotlejale. Seejärel edastatakse vastus õigusabitaotluse esitajale. Seega menetles talitus kokku vähemalt 5030 taotlust. Kui arvestada, et aastas on keskmiselt 252 tööpäeva, siis menetles talitus keskmiselt 20 taotlust päevas.

Ligi poolte õigusabitaotluste menetlemine vajab põhjalikumat süvenemist ning enne täitjale edastamist on tihti vaja küsida lisainfot ning vahetada taotluse esitajaga korduvalt kirju. Eriti töömahukad on isiku väljaandmise menetlus, kohtulikult karistatud isiku üleandmise/vastuvõtmise menetlus ning lapse tagasitoomise menetlus ehk lapseröövid. Kuna isiku väljaandmise menetlustes ja kohtulikult karistatud isiku üleandmise/vastuvõtmise menetlustes tehtud otsuseid on võimalik halduskorras vaidlustada, tuleb nende asjade puhul tihti koostada ka arvamusi halduskohtumenetluses ja esindada justiitsministeeriumi kohtuistungitel.

Õigusabi kriminaalasjades

Kriminaalasjades menetleti võrreldes 2009. aastaga 9,7% ehk 123 taotlust rohkem. Kasv on toimunud kõigis õigusabi liikides.

Tabel 1. Õigusabi valdkonnad

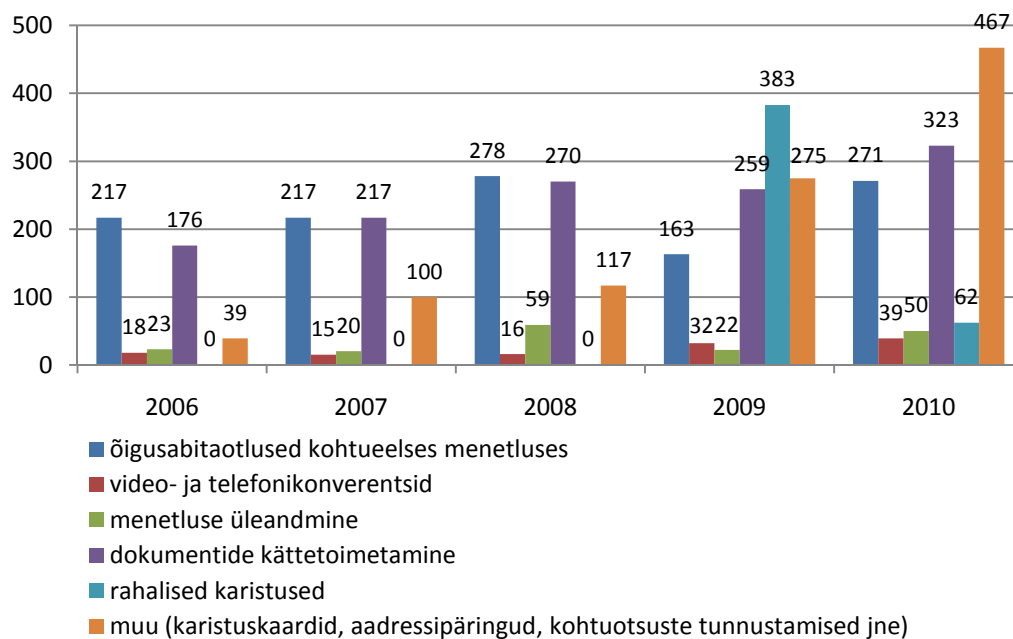
Õigusabi liik	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vastastikune abi	354	371	386	402	473	569	740	1134	1212
Loovutamise			14	62	72	81	106	89	115
Väljaandmine	36	58	31	20	7	9	5	7	10
Kohtulikult karistatud isikute üleandmine	31	37	41	29	23	14	12	38	54
KOKKU	421	466	472	513	575	673	863	1268	1391

Vastastikune abi

Vastastikuse abi osutamise peamised alused kriminaalasjades on Euroopa Liidu liikmesriikide vaheline konventsioon vastastikuse õigusabi kohta kriminaalasjades (MLA 2000) ning kriminaalasjades vastastikuse abistamise Euroopa konventsioon (Strasbourg 1959).

Vastastikuse õigusabi taotlused võib jagada:

- prokuratuuride õigusabitaotlused kohtueelses menetluses;
- prokuratuuride taotlused kriminaalmenetluse üleandmiseks;
- kohtute taotlused video- ja telefonikonverentsi korraldamiseks;
- kohtute taotlused kohtukutsete jm dokumentide kätteandmiseks;
- taotlused rahaliste karistuste otsuste tunnustamiseks;
- muud taotlused: karistusinfo vahetamisega seonduv, kohtuotsuste tunnustamise taotlused, adressipäringud jne.

Joonis 2. Vastastikuse õigusabi taotlused kriminaalasjades

Menetlesime 1212 vastastikuse õigusabi taotlust. Saatsime välja 156 taotlust ja teised riigid esitasid Eestile 595 taotlust.

Suurenenud on nii Eesti kui ka teiste riikide kohtueelses menetluses edastatud õigusabitaotluste arv, samuti kriminaalmenetluse üleandmise taotluste, videokonverentsi teel tunnistajate ülekuulamise ja kohtudokumentide kättetoimetamise taotluste arv.

Kohtueelses menetluses on Eesti kõige rohkem taotlusi esitanud Saksamaale ja sealt on ka tulnud kõige rohkem taotlusi. Enim kriminaalmenetluse üleandmise taotlusi, kohtudokumentide kätteandmise taotlusi ja videokonverentsi taotlusi on Eestile esitanud Soome.

Võrreldes 2009. aastaga esitati 2010. aastal Eestile vähem rahalise karistuse täitmise taotlusi, seda Soomest Eestisse edastatud taotluste arvel. Tagaselja tehtud rahalise karistuse täitmise taotlusi on tagasi saadetud ka teistesse riikidesse (Holland, Rootsi), kuid nende hulk ei ole võrreldav Soomega. Soome esitas 2009. aasta alguses üle 300 kõnealust liiki taotluse, kus otsus oli tehtud tagaselja, st ilma isiku osalemiseta kohtuistungil. Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) järgi ei tunnusta Eesti tagaselja tehtud otsuseid (§ 477 lg 1 p 3). Et selliseid otsuseid saaks Eestis tunnustada, on kavas muuta KrMSi. Kui seadusemuudatus jõustub, tähendab see väga suurt arvu taotlusi, mis toob kaasa talituse töökoormuse kasvu. Soome hinnangul on selliseid trahviotsuseid kogunenud ligi tuhat aastas.

Loovutamine

Loovutamismenetluse aluseks on ELi Nõukogu raamotsus Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (2002/585/JSK).

Eestis koostab Euroopa vahistamismääruse kohtueelses menetluses prokuratuur, kohtumenetluses kohus ja jõustunud kohtuotsuse täitmiseks justiitsministeerium. Keskasutusena esitab justiitsministeerium Euroopa vahistamismäärused teisele riigile ja võtab vastu Eestile esitatud vahistamismäärused, samuti koonduvad kõik Eestis koostatud Euroopa vahistamismäärused rahvusvahelise justiitskoostöö talitusse. Väga tihe koostöö on selles valdkonnas riigiprokuratuuri ja PPA kriminaalpolitsei osakonna kriminaalteabe bürooga. Operatiivse infovahetuse tagamiseks on loodud ühine e-postiloend.

Eestis koostati 2010. aastal 79 Euroopa vahistamismäärust ja Eestile esitati 36 vahistamismäärust.

Eestis koostati 74 Euroopa vahistamismäärust ning juba üle antud viie isiku puhul taotleti lisasüüdistuse esitamist. Reaalselt anti Eestile vahistamismääruse alusel üle 38 isikut (28 isikut 2010. aastal ja 10 varem koostatud vahistamismääruse alusel).

Eestile esitati 34 taotlust isik loovutada. Peale selle saabus kaks taotlust saamaks Eesti nõusolekut, et esitada juba varem Eestist loovutatud isikutele lisasüüdistus. 30 isikut on taotlevale riigile üle antud, ühel korral Eesti kohus keeldus isiku loovutamisest, kuna vahistamismääruses märgitud tegu ei olnud Eesti karistusseadustiku järgi kuritegu. Ühe isiku puhul esitati vahistamismäärus enne tema kinnipidamist ja isiku asukoht ei ole teada; kahe isiku loovutamine ei ole võimalik enne, kui Eestis jõuab lõpule pooleliolev kriminaalmenetlus.

Väljaandmine

Väljaandmist reguleerib väljaandmise Euroopa konventsioon (Pariis 1957). Ameerika Ühendriikidega on aluseks Eesti valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse väljaandmise leping (jõustus 07.04.2009).

Eesti esitas kuus väljaandmistaohtlust (neli Venemaale, üks Šveitsile, üks Ukrainale). Šveits ja Ukraina rahuldasi taotluse ja isikud anti Eestile välja, Venemaa keeldus kolme isiku väljaandmisest, kuna neil on seal kriminaalmenetlus pooleli. Üks taotlus on Venemaal veel menetluses.

Eestile esitati taotlused nelja isiku väljaandmiseks (kaks taotlust USAst, üks Šveitsist, üks Venemaalt). Šveitsi, Venemaa ja üks USA taotlus rahuldati ning isikud anti üle. Üks USA taotlus on veel menetluses.

Kohtulikult karistatud isikute üleandmine

Kohtulikult karistatud isikute üleandmise Euroopa konventsiooni (Strasbourg 1983) ja selle lisaprotokoll (Strasbourg 1997) alusel andsime 2010. aastal karistuse kandmise jätkamiseks üle seitse vangi (Lätile kolm, Soomele kaks ja Venemaale kaks).

Eestisse toodi sel alusel üheksa vangi (Soomest kolm, Hispaaniast kaks, Norrast kaks, Rootsit üks, Saksamaalt üks) ning veel üheksa varem Euroopa vahistamismääruse raamotsuse alusel loovutatud isikut saadeti tagasi Eestisse karistust kandma (Soomest seitse, Saksamaalt kaks).

Eesti andis ka nõusoleku võtta vastu üks kinnipeetav ÜRO endise Jugoslaavia rahvusvahelise kriminaaltribunali kohtuotsuse täitmise kokkuleppe alusel.

Lisaks on töös 18 taotlust, millega tahetakse tuua isik karistuse kandmise jätkamiseks Eestisse, ning 11 menetlust kinnipeetavate üleviimiseks Eestist teistesse riikidesse.

Kohtulikult karistatud isikute üleandmise menetluste hulk on viimastel aastatel suurenenud. Aastaid on Eestile enim Euroopa vahistamismäärusi esitanud Soome. Eesti loovutab oma kodanikke tingimusel, et nad kannavad karistust Eestis. Seetõttu on selliste isikute arv iga aastaga suurenenud. Aastal 2007 loovutas Eesti Itaaliale 22 isikut paljude juveeliröövide toimepanemise kahtlustuses ning nende kohta tehtud otsused on Itaalias jõustunud. Esimesed taotlused nende tagasitoomiseks on menetluses.

Õigusabi tsiviilasjades

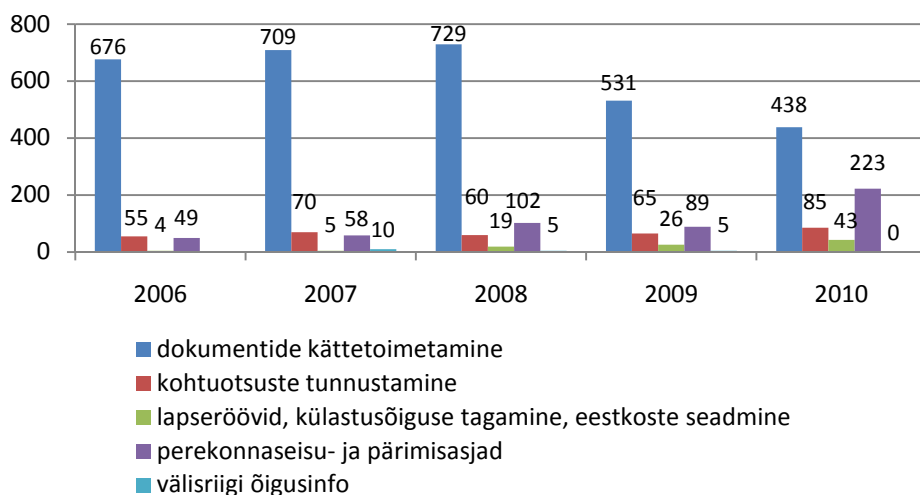
Tsiviilasjades on 2010. aastal võrreldes 2009. aastaga käsitletud 10,5% ehk 108 taotlust rohkem. Vähenenud on n-ö lihtsamate ja vähem aega nõudvate menetluste, kohtudokumentide ja kohtukutsete kätteandmise taotluste arv. Suurenenud on põhjalikku süvenemist nõudvate taotluste arv: kohtuotsuste tunnustamiseks edastamine, taotlused, millega tahetakse Haagi konventsiooni alusel laps tagasi tuua (lapseröövi puhul tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon), samuti selle konventsiooni alusel lapse külastuskorra seadmise taotlused. Lapse tagasitoomise ja külastusõiguse menetlused on pikad, iga juhtum on eripärane ja mõned kestavad isegi üle aasta, mis tähendab pidevat tegelemist iga juhtumiga.

Vastastikune abi

Vastastikune õigusabi tsiviilasjades jaguneb:

- taotlused dokumentide kätteandmiseks;
- taotlused kohtuotsuste tunnustamiseks;
- taotlused perekonnaseisu- ja pärimisasjades;
- lapse tagasitoomise ning külastusõiguse seadmise taotlused.

Kõige enam on võrreldes 2009. aastaga vähenenud dokumentide kättetoimetamise taotluste arv (-93 taotlust) ning võrreldes 2008. aastaga on langus olnud suisa 40% (291 võrra). See on tingitud 2008. aasta lõpus jõustunud ELi meetmest, mis võimaldab kohtutel edastada tsiviilasjades dokumente keskasutuse vahendusega. Aasta-aastalt on rohkem neid taotlusi, millega tahetakse laps tema hariliku viibimiskoha riiki tagasi tuua: 2010. aastal oli neid peaaegu kaks korda rohkem kui aasta varem. See näitab ilmselt inimeste õigusteadlikkuse kasvu.

Joonis 3. Vastastikuse õigusabi taotlused tsiviilasjades

Riikidest on kõige enam vastastikuse õigusabi taotlusi tsiviilasjades liikunud Venemaaga (402), järgneb Soome (243). Õigusabis Venemaaga on kasvanud võrdluses 2009. aastaga nii Eesti kui ka Venemaa taotlused. Pisut vähem on Soome taotlusi Eestile, samal ajal on üle poole võrra suurenenud Eestist Soome edastatud taotluste arv.

Õigusabialases suhtlemises teiste riikidega moodustab põhiosa dokumentide kätteandmine. Enim taotlusi tuli Eestisse Saksamaalt, Šveitsist ja Türgist. Eesti esitas kõige rohkem taotlusi dokumentide kätteandmiseks Rootsile ja Ameerika Ühendriikidele.

Tabel 2. Õigusabialane suhtlemine riigiti

Riik	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Venemaa	302	308	412	277	381	399	337	255	402
Soome	145	143	83	161	191	278	312	217	243
Ukraina	83	82	72	70	108	115	101	71	104
Läti ja Leedu	53	54	57	82	66	78	76	106	46
Teised riigid	166	172	145	189	209	294	290	341	305

Tabel 3. Õigusabitaotluste liigid riigiti

		Dokumentide kätteandmine ja ütluste võtmine	Kohtuotsuse tunnustamine	Elatiseotsuste täitmisega seonduv	Notarite taotlused pärimis- jm asjades	Perekonnaseisu dokumendid	Muu õigusabi
Venemaa	402						
Venemaa taotlused	197	46	3 (sh elatiseotsuseid 2)	0	25	107	16
Eesti taotlused	205	108	22 (sh elatiseotsuseid 2)	0	13	25	37
Soome	243						
Soome taotlused	107	18	89 (kõik elatiseotsused)	89	0	0	0
Eesti taotlused	136	79	25 (sh elatiseotsuseid 20)	27	0	0	5
Ukraina	104						
Ukraina taotlused	59	10	1	0	14	29	5
Eesti taotlused	45	18	11 (sh elatiseotsuseid 8)	0	1	9	6
Läti	30						
Läti taotlused	21	14	4	0	0	0	3
Eesti taotlused	9	9	0	0	0	0	0
Leedu	16						
Leedu taotlused	16	15	1	0	0	0	0
Eesti taotlused			0	0	0	0	0
Teised riigid	305						
Teiste taotlused	133	53 + 5 tõendite kogumiseks	8 (sh elatiseotsuseid 4)	12	0	0	55
Eesti taotlused	172	68 + 2 tõendite kogumiseks	10 (kõik elatiseotsused)	9	0	0	83

18. juunil 2011. aastal muutub täielikult kohaldatavaks ELi Nõukogu määrus (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes, mis toob talitusele kaasa töökoormuse kasvu.

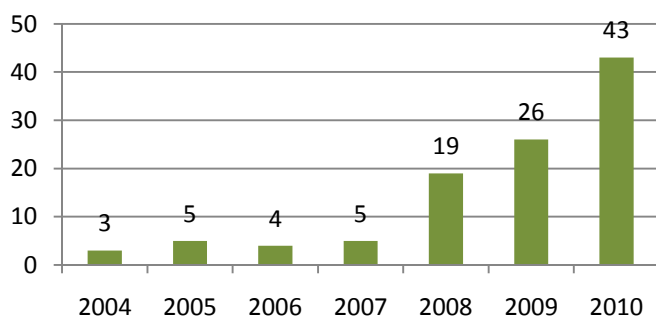
Senistele ülesannetele elatiseotsuste tunnustamise ja täitmise menetlustes lisandub hulgaliselt uusi. Pärast määruse jõustumist on huvitatud isikul võimalik esitada keskasutusele märksa rohkem taotlusi. Lisaks pakub määrus senisest soodsamaid ja lihtsamaid võimalusi nõuda elatist välisriigist, mis kindlasti suurendab piiriüleste elatisasjade hulka. Seega võib eeldatav rahvusvaheliste elatisasjade arv määruse jõustumisele järgnevatel aastatel ulatuda kuni 300 juhtumini aastas.

Peale selle suureneb keskasutuse töömaht ka mitmesuguste lisaülesannete tõttu, millest tõenäoliselt ajamahukamateks võib pidada kohustust anda või organiseerida õigusabi ning regulaarset aruandlust taotluste edenemise kohta.

Justiitsministeeriumi eraõiguse talitus jõudis määruse rakendamiseks vajalikku eelnõu ette valmistades järeldusele, et määrusega pandavad lisaülesanded ning eeldatav rahvusvaheliste elatisetaotluste arvu kasv suurendavad talituse töökoormust ca 0,5 ametikoha koormuse võrra.

Lapseröövid, külastus- ja hooldusõigus

Aasta-aastalt on rohkem lapse tagasitoomise taotlusi tema hariliku viibimiskoha riiki Haagi konventsiooni alusel (lapseröövi puhul tsiviilõiguse kohaldamise rahvusvaheline konventsioon (Haag 1980)). Selle alusel nii taotletakse lapse tagasitoomist kui ka seatakse lapse külastuskord.

Joonis 4. Haagi konventsiooni kohased taotlused aastail 2004–2010

Eesti esitas kümme taotlust lapse tagasitoomiseks (Saksamaa kaks, Soome kaks, Ühendkuningriik kaks, Hispaania, Itaalia, Malta, Türgi). Välisriigid esitasid seitse taotlust (Rootsi kaks, USA kaks, Ühendkuningriik, Island, Soome). Jätkub kaks menetlust varasemast ajast: üks Eesti taotlus ja üks Ühendkuningriigi taotlus.

Külastusõiguse tagamiseks esitas Eesti seitse taotlust (Soome kolm, Saksamaa kaks, Iirimaa, Luksemburg). Välisriigid esitasid Eestile viis taotlust (Itaalia, Soome, Norra, Ühendkuningriik kaks). Lisaks jätkub menetlus kuues külastusõiguse juhtumis: neli Eesti taotlust (Iisrael, Rootsi, Soome, Taani) ning kaks teiste riikide taotlust Eestile (Saksamaa, Ühendkuningriik).

Välisriikidest saabus lisaks veel viis taotlust eestkostja sobivuse kindlakstegemiseks (neli Saksamaalt ja üks Lätist) ning menetluses on üks hooldusõiguse juhtum Soomega.